BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI IJTIMOIYLASHTIRISH MUAMMOLARINING TRANSFORMATSIYASI: AN'ANAVIY MUHITDAN RAQAMLI TA'LIM MUHITIGACHA

Ortiqboyeva Zumradxon Xasanboy qizi
Nizomiy nomidagi O'zMPU "Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim)" yo'nalishi magistri
zumradortiqboyeva93@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini ijtimoiylashtirish muammolarining an'anaviy ta'lim muhitidan raqamli ta'lim muhitiga o'tish jarayonidagi transformatsiyasi nazariy va empirik jihatdan tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga jadal kirib kelishi o'quvchilarning muloqot, hamkorlik, empatiya, o'zini namoyon qilish va ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirish sharoitlarini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Tadqiqotda L.S. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi, A.V. Mudrikning ijtimoiylashuv konsepsiyasi, G.M. Andreyevaning ijtimoiy-psixologik yondashuvi, A. Banduraning ijtimoiy-kognitiv nazariyasi, U. Bronfenbrennerning ekologik tizimlar nazariyasi hamda ijtimoiy-emotsional ta'lim konsepsiyasi metodologik asos sifatida olindi. Xorijiy, MDH va O'zbekiston tadqiqotchilarining ilmiy ishlari, shuningdek, sistematik sharh va meta-tahlillar asosida an'anaviy muhitdagi ijtimoiylashuv muammolari bilan bir qatorda raqamli muhitda yuzaga kelayotgan virtual muloqot, raqamli tengsizlik, passiv ekran iste'moli, kiberbulling, raqamli kommunikatsiya etikasi kabi yangi muammolar aniqlandi. Tahlil asosida "real muloqot – raqamli hamkorlik – refleksiv faoliyat" tamoyiliga asoslangan pedagogik model taklif etildi.

Kalit so'zlar

Boshlang'ich ta'lim, ijtimoiylashtirish, ijtimoiylashuv, ijtimoiy kompetensiya, raqamli ta'lim, raqamli ijtimoiylashuv, ijtimoiy-emotsional ta'lim, hamkorlik, muloqot, raqamli kompetensiya.

Zamonaviy boshlang'ich ta'limning asosiy vazifalaridan biri o'quvchini nafaqat bilimlarni o'zlashtiruvchi, balki ijtimoiy munosabatlarga faol kirisha oladigan, hamkorlik qiladigan, o'z fikrini ifodalaydigan va boshqalarning pozitsiyasini anglaydigan shaxs sifatida shakllantirishdan iborat. Shu nuqtai nazardan ijtimoiylashtirish boshlang'ich ta'limning muhim pedagogik vazifalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Ijtimoiylashuv shaxsning jamiyatda mavjud qadriyatlar, me'yorlar, munosabatlar va faoliyat usullarini o'zlashtirishi bilan birga, ijtimoiy muhit bilan faol o'zaro munosabatga kirishishini ham anglatadi. A.V. Mudrik ijtimoiylashuvni insonning turli ijtimoiy muhit va institutlar bilan o'zaro ta'siri jarayonida ijtimoiy tajribani egallashi sifatida izohlaydi. G.M. Andreyeva esa shaxsning ijtimoiy munosabatlar tizimiga kirishi va ushbu munosabatlarda faol ishtirok etishini ijtimoiy-psixologik jarayon sifatida talqin qiladi.

Boshlang'ich maktab davrida bola oilaviy muhitdan tashqari yangi ijtimoiy makon — sinf jamoasiga kiradi. Bu davrda tengdoshlari bilan hamkorlik qilish, umumiy qoidalarga rioya qilish, o'z fikrini bildirish, boshqalarning fikrini tinglash, nizolarni hal qilish va guruhdagi ijtimoiy rolini anglash kabi ko'nikmalar shakllanadi. Biroq raqamli texnologiyalarning ta'lim va kundalik hayotga chuqur kirib kelishi natijasida bolaning ijtimoiy tajribasi faqat oila, maktab va tengdoshlar guruhi bilan chegaralanmay, raqamli makon bilan ham bog'lanmoqda.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Shu sababli bugungi kunda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ijtimoiylashtirish muammosini an’anaviy va raqamli muhitlarning o‘zaro munosabati doirasida o‘rganish zarur. Asosiy ilmiy masala esa an’anaviy ijtimoiylashuv mexanizmlarini raqamli-gibrid ta’lim sharoitiga qanday moslashtirishdan iborat.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiylashuvini zamonaviy sharoitda tushuntirish birgina nazariy yondashuv bilan cheklanmaydi. Bir nechta nazariy qarashlarning integratsiyasi mazkur jarayonning murakkab tabiatini yaxshiroq ochib beradi.

L.S. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, bolaning yuqori psixik funksiyalari dastlab ijtimoiy o‘zaro munosabatlarda shakllanadi va keyinchalik ichki psixologik jarayonlarga aylanadi. Ushbu qarash raqamli ta’lim muhitini tushuntirishda ham o‘z ahamiyatini saqlab qoladi. Chunki texnologik vositalar o‘zgargani bilan bolaning rivojlanishida ijtimoiy o‘zaro ta’sirning fundamental roli o‘zgarmaydi. Faqat mazkur ta’sirning vositalari kengayadi: an’anaviy muloqot va guruhli faoliyatga elektron platformalar, multimedia, raqamli o‘yinlar, videomuloqot va virtual loyihalar qo‘shiladi.

A.V. Mudrikning ijtimoiylashuv konsepsiyasi esa shaxsning oila, ta’lim muassasasi, tengdoshlar guruhi va boshqa ijtimoiy institutlar bilan munosabati orqali ijtimoiy tajribani egallashini asoslaydi. Raqamli transformatsiya natijasida ushbu tizimga yangi ijtimoiy makon — raqamli muhit ham qo‘shilmoqda. Demak, zamonaviy bolaning ijtimoiylashuvi oila, maktab, tengdoshlar, mahalla va raqamli makonning o‘zaro ta’siri asosida kechadigan ko‘p komponentli jarayonga aylanmoqda.

A. Banduraning ijtimoiy-kognitiv nazariyasi mazkur jarayonni kuzatish va modellashtirish mexanizmlari orqali tushuntirish imkonini beradi. An’anaviy muhitda bola o‘qituvchi, ota-ona va tengdoshlarining xatti-harakatlarini bevosita kuzatsa, raqamli muhitda uning kuzatish doirasi turli videolar, internet kontenti va boshqa media materiallari hisobiga kengayadi. Shu bois zamonaviy ijtimoiylashtirish jarayonida raqamli va media savodxonlik ham muhim kompetensiyaga aylanmoqda.

U. Bronfenbrennerning ekologik tizimlar nazariyasi esa bolaning rivojlanishini o‘zaro bog‘langan ijtimoiy muhitlar tizimi orqali izohlashga imkon beradi. Bugungi bolaning mikromuhiti oila, maktab, tengdoshlar va raqamli muhitning birgalikdagi ta’siri bilan tavsiflanadi. Ushbu muhitlar o‘rtasidagi uyg‘unlik yoki qarama-qarshilik bolaning ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun zamonaviy ijtimoiylashtirish faqat maktab doirasidagi pedagogik ta’sir bilan chegaralanmasdan, oila, maktab va raqamli muhitning muvofiqlashtirilishini talab etadi.

An’anaviy ta’lim muhitida boshlang‘ich sinf o‘quvchisining ijtimoiylashuvi asosan yuzma-yuz muloqot, o‘yin, guruhli topshiriqlar, jamoaviy faoliyat va kundalik sinf munosabatlari orqali amalga oshgan. Bunday muhitning muhim afzalligi ijtimoiy vaziyatlarning bevosita va tabiiy kechishidir. Bola navbat kutish, qoidaga rioya qilish, boshqalarning fikrini tinglash, kelishmovchiliklarni hal qilish va jamoa oldida o‘z fikrini bildirish kabi tajribalarni real munosabatlar jarayonida egallaydi.

Shu bilan birga, an’anaviy ta’lim muhitida ham muammolar mavjud edi. O‘qituvchi markazliligi, ayrim o‘quvchilarning guruh faoliyatida passiv qolishi hamda empatiya, hamkorlik va o‘zini boshqarish kabi ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalarning muntazam diagnostika qilinmasligi shular jumlasidandir. Demak, an’anaviy muhitdagi muammo ijtimoiy aloqalarning mavjud emasligi emas, balki ularning har doim ham maqsadli pedagogik rivojlantirilmaganligida edi.

Raqamli texnologiyalarning ta’limga kirib kelishi esa ijtimoiy tajriba shakllanadigan makonni kengaytirdi. Internet, planshet, interaktiv doska, elektron ta’lim platformalari, raqamli o‘yinlar va videomuloqot vositalari bolaning ta’limiy hamda ijtimoiy faoliyatining yangi elementlariga aylandi. Biroq texnologiyaning mavjudligi avtomatik ravishda ijtimoiylashuvning kuchayishini anglatmaydi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Uning ta'siri foydalanish maqsadi, mazmuni, davomiyligi, interaktivligi va pedagogik vositachilik darajasiga bog'liq.

2024-yilda Computers & Education jurnalida e'lon qilingan Caballero-Julia, Martín-Lucas va Andrade-Silva tadqiqotida bolalik davrida ekran va raqamli texnologiyalardan foydalanish bo'yicha sistematik adabiyotlar tahlil qilinib, raqamli va real hayot chegaralari tobora xiralashib borayotgani ko'rsatilgan. Tadqiqotchilar texnologiyaning bola rivojlanishiga ta'sirini bir tomonlama emas, balki imkoniyat va xavflarning o'zaro bog'liq tizimi sifatida baholash zarurligini ta'kidlaydi.

2025-yilda Misirli, Fotakopoulou, Dardanou va Komis tomonidan amalga oshirilgan sistematik sharhda touchscreen texnologiyalarining bolalarning tengdoshlari bilan o'zaro munosabati, hamkorligi va kommunikatsiyasiga ta'siri o'rganilgan. Web of Science, ERIC va Scopus bazalaridan aniqlangan 365 ta tadqiqotdan 82 tasi tahlilga kiritilgan. Natijalar texnologiyaning ta'siri qurilma turi, kontent sifati, kattalar vositachiligi va foydalanish kontekstiga bog'liqligini ko'rsatgan.

Mazkur dalillar raqamli texnologiyani "ijtimoiylashtiruvchi" yoki "ijtimoiylashuvni susaytiruvchi" vosita sifatida qat'iy tasniflash ilmiy jihatdan yetarli emasligini ko'rsatadi. Asosiy masala texnologiyaning qanday pedagogik faoliyatga integratsiya qilinishidadir.

Raqamli ta'lim muhitida an'anaviy ijtimoiylashuv muammolariga yangi muammolar qo'shilmoqda. Ulardan biri bevosita muloqotning qisqarishi bilan bog'liq. Biroq raqamli muloqotni avtomatik ravishda ijtimoiy izolyatsiya bilan tenglashtirish noto'g'ri. Agar raqamli vosita o'quvchilarni umumiy vazifani bajarishga, fikr almashishga va birgalikda qaror qabul qilishga undasa, u ijtimoiy faoliyatni kuchaytirishi mumkin. Aksincha, texnologiya faqat individual video tomosha qilish yoki yakka tartibdagi o'yin bilan chegaralansa, ijtimoiy o'zaro ta'sir imkoniyatlari qisqarishi mumkin.

Raqamli muhitda yana bir muhim masala — ijtimoiy sinf iqlimining shakllanishidir. Goagoses va hammualliflarning 2023-yildagi sistematik sharhi boshlang'ich va o'rta ta'limda onlayn hamda texnologiya bilan boyitilgan muhitdagi ijtimoiy sinf iqlimini o'rgangan. Scopus, Web of Science, ERIC va ACM Digital Library ma'lumotlar bazalaridagi tadqiqotlarni PRISMA yondashuvi asosida tahlil qilish natijalari ijobiy raqamli ijtimoiy muhit o'z-o'zidan shakllanmasligini ko'rsatadi. Demak, raqamli darsda asosiy mezon texnologiyaning mavjudligi emas, balki o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro ta'sirning sifati bo'lishi kerak.

Raqamli muhit bilan bog'liq yana bir qator muammolar, jumladan, raqamli tengsizlik, passiv ekran iste'moli, kiberbulling, raqamli kommunikatsiya etikasi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va real hamda virtual ijtimoiy tajriba o'rtasidagi nomutanosiblik ham boshlang'ich ta'lim metodikasiga yangi talablarni qo'ymoqda. Shu sababli ijtimoiylashtirish mazmuni an'anaviy muloqot va hamkorlik ko'nikmalaridan tashqari raqamli muloqot madaniyati, media savodxonlik va raqamli xavfsizlikni ham qamrab olishi zarur.

Zamonaviy ijtimoiylashtirishni faqat muloqot ko'nikmalarini shakllantirish bilan cheklash mumkin emas. Boshlang'ich sinf o'quvchisi o'z hissiyotlarini anglash va boshqarish, empatiya ko'rsatish, sog'lom munosabatlarni shakllantirish, mas'uliyatli qaror qabul qilish va nizolarni konstruktiv hal qilish qobiliyatlariga ham ega bo'lishi kerak. Shu nuqtai nazardan ijtimoiy-emotsional ta'lim boshlang'ich sinf o'quvchilarini ijtimoiylashtirishning muhim tarkibiy qismidir.

Durlak va hammualliflarning 2011-yildagi yirik meta-tahlili 213 ta maktab dasturi va 270 034 nafar o'quvchini qamrab olgan bo'lib, ijtimoiy-emotsional ta'lim dasturlari o'quvchilarning ijtimoiy-emotsional ko'nikmalari, xulq-atvori va akademik natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatishini aniqlagan.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Raqamli muhitda ijtimoiy-emotsional ta'lim imkoniyatlari bo'yicha yangi empirik dalillar ham mavjud. 2026-yilda Cai, Wu, Fan va Guo tomonidan e'lon qilingan sistematik sharh va meta-tahlilda 37 ta tadqiqot hamda 4742 nafar ishtirokchi natijalari umumlashtirilgan. Unda raqamli intervensiyalarning ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar, affektiv munosabatlar va prosotsial hamda antisotsial xulq ko'rsatkichlariga ta'siri tahlil qilingan. Natijalar raqamli vositalar to'g'ri pedagogik dizayn asosida qo'llanganda ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlashi mumkinligini ko'rsatadi.

Shunday qilib, raqamli texnologiyani ijtimoiylashuvga qarama-qarshi qo'yishdan ko'ra, undan ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida foydalanishning pedagogik shartlarini aniqlash muhimroqdir.

O'zbekiston sharoitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiylashuvini faqat xalqaro modellar asosida izohlash yetarli emas. Milliy ta'lim muhitida oila, maktab, mahalla, tengdoshlar guruhi va milliy qadriyatlar bolaning ijtimoiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Shu sababli raqamli transformatsiya ushbu institutlarni almashtirmasligi, balki ularning pedagogik imkoniyatlarini kengaytirishi lozim.

O'zbekiston ta'lim amaliyotida guruhli muhokama, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar, interaktiv metodlar va hamkorlikka asoslangan faoliyatlar o'quvchilarning ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirishning samarali vositalari sifatida qaraladi. Ushbu metodlarni raqamli vositalar bilan integratsiya qilish orqali an'anaviy ijtimoiy tajribani saqlagan holda uning imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

Shu nuqtai nazardan O'zbekiston sharoitida asosiy metodologik tamoyil sifatida raqamli texnologiya milliy ijtimoiylashuv institutlarining o'rnini egallamasligi, balki ularning o'zaro hamkorligi va pedagogik ta'sirini kuchaytirishi kerak, degan yondashuvni ilgari surish mumkin.

Yuqoridagi nazariy va empirik tahlil boshlang'ich sinf o'quvchilarini ijtimoiylashtirishda real va raqamli tajribani qarama-qarshi qo'yish emas, balki ularni pedagogik jihatdan uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Shu asosda maqolada "Real muloqot – raqamli hamkorlik – refleksiv faoliyat" modeli taklif qilinadi.

Modelning birinchi bosqichi real muloqotga asoslanadi. Unda o'quvchilar juftlik, kichik guruh va katta guruh shaklida faoliyat olib borib, bevosita muloqot, tinglash, hamkorlik, kelishish va ijtimoiy rollarni bajarish tajribasini egallaydi.

Ikkinchi bosqich raqamli hamkorlikni nazarda tutadi. Masalan, "Mahallamizdagi ekologik muammo" mavzusida o'quvchilar muammoni aniqlashi, guruhdagi vazifalarni taqsimlashi, raqamli manbalardan ma'lumot izlash va umumiy taqdimot tayyorlashi mumkin. Bunda texnologiya individual axborot iste'moli vositasi emas, balki umumiy maqsadga erishish uchun hamkorlik vositasiga aylanadi.

Uchinchi bosqich refleksiv faoliyatdan iborat bo'lib, o'quvchi o'zining guruhdagi ishtiroki, boshqalarning fikrini tinglashi, kelishmovchiliklarni hal qilishi va raqamli muloqot qoidalariga rioya etishi haqida fikr yuritadi. Shu orqali real tajriba, raqamli hamkorlik va refleksiya bir-birini to'ldiruvchi yagona pedagogik siklga aylanadi.

Mazkur modelning metodik ahamiyati shundaki, u raqamli texnologiyadan foydalanishni darsni shunchaki "qiziqarli" qilish vositasi darajasidan chiqarib, o'quvchilar o'rtasidagi ijtimoiy o'zaro ta'sirni loyihalash vositasiga aylantiradi. Raqamli guruhli loyihalar, jamoaviy didaktik o'yinlar, muammoli ijtimoiy vaziyatlar, elektron refleksiya va ota-onalar bilan hamkorlik ushbu modelni amaliyotga joriy etishning asosiy mexanizmlari bo'lishi mumkin.

Tahlil qilingan nazariy qarashlar va empirik tadqiqotlar boshlang'ich sinf o'quvchilarini ijtimoiylashtirish muammosi yo'qolib borayotgan emas, balki yangi sharoitda mazmunan

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

transformatsiyalanayotgan pedagogik muammo ekanini ko‘rsatadi. An’anaviy muhitda bolaning asosiy vazifasi real ijtimoiy guruhga kirish, tengdoshlari bilan munosabat o‘rnatish va mavjud ijtimoiy me’yorlarni o‘zlashtirishdan iborat bo‘lgan bo‘lsa, raqamli muhitda u bir vaqtning o‘zida real va virtual ijtimoiy makonlarda faoliyat yuritadi.

Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi raqamli vositalarni yangi madaniy vositalar sifatida talqin qilish imkonini bersa, Banduraning ijtimoiy-kognitiv nazariyasi raqamli kontent orqali xulq-atvor modellarining o‘zlashtirilishini tushuntiradi. Mudrik konsepsiyasi raqamli muhitni zamonaviy ijtimoiylashtiruvchi makon sifatida ko‘rishga imkon beradi. Bronfenbrennerning ekologik yondashuvi esa oila, maktab, tengdoshlar va raqamli muhit o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirning ahamiyatini asoslaydi.

Shu jihatdan “an’anaviy ta’lim yaxshi, raqamli ta’lim yomon” tarzidagi qarama-qarshi yondashuv ilmiy jihatdan yetarli emas. Muhim savol texnologiyaning mavjud yoki mavjud emasligi emas, balki u qanday pedagogik maqsadda va qanday ijtimoiy faoliyat bilan bog‘langan holda qo‘llanayotganidir. Raqamli vosita o‘quvchini passiv iste’molchiga aylantirishi ham, uni hamkorlik, muloqot va refleksiyaga jalb qilishi ham mumkin.

Shu sababli zamonaviy boshlang‘ich ta’lim metodikasining vazifasi raqamli vositalardan foydalanishni cheklash yoki ularni an’anaviy ta’limga oddiy qo‘shimcha sifatida qo‘llash emas, balki real va raqamli ijtimoiy tajribani yagona pedagogik tizimga birlashtirishdan iborat.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ijtimoiylashtirish muammolarining transformatsiyasi ta’lim muhitidagi texnologik o‘zgarishlarning tabiiy natijasidir. An’anaviy ta’lim sharoitida ijtimoiylashuv asosan bevosita muloqot, guruhli faoliyat, tengdoshlar bilan munosabat va jamoaviy tajriba orqali shakllangan bo‘lsa, raqamli muhitda ushbu jarayonga virtual muloqot, raqamli hamkorlik, media savodxonlik, raqamli etika va xavfsizlik kabi yangi komponentlar qo‘shilmoqda.

Nazariy tahlil shuni ko‘rsatadiki, raqamli transformatsiya ijtimoiylashuvning fundamental asosini o‘zgartirmaydi. Uning vositalari, shakllari va muhitini murakkablashtiradi. Shu sababli raqamli texnologiyani ijtimoiylashuvning mutlaq ijobiy yoki salbiy omili sifatida baholashdan ko‘ra, uning pedagogik tashkil etilishiga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Zamonaviy ijtimoiylashtirish metodikasi kommunikativ va hamkorlik ko‘nikmalari bilan bir qatorda empatiya, o‘zini boshqarish, nizolarni konstruktiv hal qilish, raqamli muloqot madaniyati, media savodxonlik va raqamli xavfsizlikni ham qamrab olishi lozim. Ayniqsa, ijtimoiy-emotsional ta’limning raqamli vositalar bilan integratsiyasi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy rivojlanishi uchun yangi pedagogik imkoniyatlarni yuzaga keltiradi.

O‘zbekiston sharoitida esa raqamli ijtimoiylashuvni oila, maktab, mahalla, tengdoshlar guruhi va milliy qadriyatlardan ajratib bo‘lmaydi. Raqamli texnologiya ushbu ijtimoiy institutlarning o‘rnini bosmasligi, balki ularning pedagogik imkoniyatlarini kengaytirishi zarur.

Shu asosda taklif etilgan “Real muloqot – raqamli hamkorlik – refleksiv faoliyat” modeli boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiylashuvini zamonaviy raqamli-gibrid muhitda tashkil etishning istiqbolli mexanizmi sifatida qaralishi mumkin. Modelning asosiy g‘oyasi real ijtimoiy munosabatlarni raqamli vositalar bilan almashtirish emas, balki ularni o‘zaro uyg‘unlashtirishdan iborat. Demak, zamonaviy boshlang‘ich ta’limning maqsadi bolani raqamli muhitdan ajratish emas, balki uni real va raqamli ijtimoiy makonlarda faol, empatik, hamkorlikka tayyor, mas’uliyatli va raqamli jihatdan savodli shaxs sifatida shakllantirishdir.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Xorijiy va Scopus bazasidagi manbalar

1. **Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B.** (2011). Impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. Child Development, 82(1), 405–432. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x
2. **Goagoses, N., Suovuo, T., Winschiers-Theophilus, H., Suero Montero, C., Pope, N., Rötkönen, E., & Sutinen, E.** (2024). A systematic review of social classroom climate in online and technology-enhanced learning environments in primary and secondary school. Education and Information Technologies, 29, 2009–2042. https://doi.org/10.1007/s10639-023-11705-9
3. **Caballero-Julia, D., Martín-Lucas, J., & Andrade-Silva, L. E.** (2024). Unpacking the relationship between screen use and educational outcomes in childhood: A systematic literature review. Computers & Education, 215, 105049. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2024.105049
4. **Arabiat, D., Al Jabery, M., Robinson, S., Whitehead, L., & Mörelius, E.** (2023). Interactive technology use and child development: A systematic review. Child: Care, Health and Development, 49(4), 679–715. https://doi.org/10.1111/cch.13082
5. **Misirli, A., Fotakopoulou, O., Dardanou, M., & Komis, V.** (2025). The impact of touchscreen digital exposure on children's social development and communication: A systematic review. Frontiers in Psychology, 16, 1613625. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1613625
6. **Cai, L., Wu, D., Fan, H., & Guo, S.** (2026). Promoting social and emotional learning in K-12 students through digital-based interventions: A systematic review and meta-analysis. BMC Psychology, 14, 744. https://doi.org/10.1186/s40359-026-04434-4
7. **Bandura, A.** (2012). Social cognitive theory. In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski, & E. T. Higgins (Eds.), Handbook of Theories of Social Psychology. London: Sage.
8. **Bronfenbrenner, U.** (2005). The bioecological theory of human development. In U. Bronfenbrenner (Ed.), Making Human Beings Human: Bioecological Perspectives on Human Development. Thousand Oaks: Sage.
9. **Durlak, J. A., Weissberg, R. P., & Pachan, M.** (2010). A meta-analysis of after-school programs that seek to promote personal and social skills in children and adolescents. American Journal of Community Psychology, 45, 294–309. https://doi.org/10.1007/s10464-010-9300-6
10. **Major, L., Francis, G. A., & Tsaparlis, G.** (2021). The effectiveness of technology-supported personalised learning in low- and middle-income countries: A meta-analysis. British Journal of Educational Technology. https://doi.org/10.1111/bjet.13116

MDH olimlari

11. **Мудрик, А. В.** (2011). Социализация человека. Москва: Издательство Московского психолого-социального института.
12. **Андреева, Г. М.** (1999). Социальная психология. Москва: Аспект Пресс.
13. **Мудрик, А. В.** (2024). Общение в процессе социализации. Экспериментальная психология, 17(2), 47–60. https://doi.org/10.36871/2306_8329_2024_94_2_47
14. **Выготский, Л. С.** (2021). Психология развития ребёнка. Москва: Эксмо.

O'zbekiston olimlari

15. **Hojiyeva, N. B.** (2025). Boshlang'ich sinflarda Tarbiya darslari orqali ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirish. IQRO jurnali, 14(02), 1093–1095.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

16. **Hojiyeva, N. B.** (2025). Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishda qo‘llaniladigan metodlar. IQRO jurnali, 15(02), 907–910.
17. **Doniyeva, D.** (2025). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ijtimoiylashuvining pedagogik-psixologik asoslari. Yangi O‘zbekiston ilmiy tadqiqotlar jurnali.
18. **Mamirova, R. H.** (2024). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish. PEDAGOGS, 53(2), 122–124

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.